

VU Research Portal

Procedural justice in prison

Beijersbergen, K.A.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Beijersbergen, K. A. (2014). *Procedural justice in prison: A study on determinants and consequences of a procedurally just treatment of prisoners.*

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting (Summary in Dutch)

Procedurale rechtvaardigheid in detentie: Een studie naar determinanten en gevolgen van een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden.

Inleiding

Momenteel zitten wereldwijd meer dan 10 miljoen mensen gedetineerd in een penitentiaire inrichting (PI). In Nederland worden jaarlijks zo'n 40.000 volwassenen ingesloten omdat zij worden verdacht van een strafbaar feit of omdat zij hiervoor reeds zijn veroordeeld. Aangezien zoveel mensen worden ingesloten, is het belangrijk om te weten hoe de detentie wordt uitgevoerd en hoe gedetineerden worden behandeld in detentie.

Dit proefschrift richt zich op procedurele rechtvaardigheid in detentie. In dit proefschrift is sprake van een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden door gevangenisautoriteiten indien gedetineerden vinden dat (1) er rechtvaardige procedures in detentie zijn (regels worden bijvoorbeeld onpartijdig en consistent toegepast), (2) zij respectvol en humaan worden bejegend in detentie en (3) de omgang met penitentiaire inrichtingwerkers (piw'ers) positief en constructief is. Het doel van het proefschrift is tweeledig. Het eerste doel is te onderzoeken in welke mate omgevingskenmerken in PI's (de samenstelling van de piw'ers en de gevangenisarchitectuur) bijdragen aan een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden. Het tweede doel is te onderzoeken in welke mate een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden van invloed is op aanpassingsproblemen bij gedetineerden (misdragingen en psychische problemen).

Om deze doelen te bereiken is gebruik gemaakt van gegevens van het Prison Project, een grootschalig en longitudinaal onderzoek onder ruim 1900 volwassen mannelijke gedetineerden in Nederland. In dit proefschrift zijn de gegevens van de eerste en tweede meting gebruikt, die respectievelijk drie weken (T1) en drie maanden (T2) nadat de gedetineerden waren ingesloten in een huis van bewaring plaatsvonden. Aan de gedetineerden zijn vragen gesteld over verschillende onderwerpen, zoals achtergrond- en persoonskenmerken, hun leefsituatie voorafgaand aan detentie, hun omstandigheden tijdens detentie en hoe zij het leven in detentie hebben ervaren. Naast deze zelfgerapporteerde gegevens, zijn de penitentiaire dossiers van gedetineerden geanalyseerd. Op deze manier zijn gegevens verzameld over de disciplinaire rapporten die de gedetineerden hebben gekregen voor het overtreden van de regels in detentie. Daarnaast zijn gegevens verzameld over architectonische kenmerken van de PI's (onder andere het architectonisch model, afdelingsgrootte en bouwjaar). Ten slotte zijn kenmerken van piw'ers verzameld op basis van het Medewerker Tevredenheid Onderzoek 2011, welke is uitgevoerd door de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI).

Determinanten van een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden

Hoofdstuk 2 en 3 richten zich op mogelijke determinanten van procedurele rechtvaardigheid in detentie. In hoofdstuk 2 wordt nagegaan in hoeverre de samenstelling van piw'ers op een afdeling van invloed is op de mate waarin gedetineerden zich procedureel rechtvaardig bejegend voelen in detentie. Piw'ers spelen een centrale rol in het gevangeniswezen; zij bepalen voor een groot deel hoe het systeem wordt uitgevoerd en hoe gedetineerden worden behandeld in detentie. Hoofdstuk 2 heeft daarom tot doel te onderzoeken in hoeverre achtergrondkenmerken van piw'ers (geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en werkervaring), attitudes van piw'ers (houding ten aanzien van gedetineerden en houding ten aanzien van resocialisatie) en de werkdruk van piw'ers (getalsverhouding tussen piw'ers en gedetineerden en de ervaren werkdruk) gerelateerd zijn aan de mate waarin gedetineerden rechtvaardigheid, respect, humaniteit en een positieve omgang met piw'ers ervaren.

De analyses laten zien dat drie kenmerken van piw'ers gerelateerd zijn aan de wijze waarop gedetineerden zich bejegend voelen. Allereerst speelt het geslacht een rol. Op afdelingen waar meer vrouwelijke piw'ers werkzaam zijn, ervaren gedetineerden meer rechtvaardigheid, humaniteit en een positievere omgang met piw'ers. De resultaten zijn in lijn met theorieën die veronderstellen dat vrouwen beschikken over meer sociale attitudes en gedrag dan mannen (zoals de evolutie- en sociale rol theorie). Eerder onderzoek heeft laten zien dat vrouwen meer betrokken zijn bij anderen, meer bereid zijn te luisteren, meer glimlachen en meer belang hechten aan goede relaties in vergelijking tot mannen. Maar een alternatieve verklaring voor deze bevinding zou ook kunnen zijn dat puur de aanwezigheid van vrouwelijke piw'ers voor een verandering zorgt in de manier waarop mannelijke gedetineerden piw'ers benaderen en beoordelen.

Ten tweede blijkt dat de attitudes van piw'ers, zij het in beperkte mate, van invloed zijn op de mate waarin gedetineerden zich procedureel rechtvaardig bejegend voelen. Op afdelingen waar piw'ers een positievere houding hebben ten aanzien van resocialisatie, oordelen de gedetineerden positiever over hun relaties met piw'ers. Deze bevinding is in overeenstemming met de attitude-gedrag literatuur, welke veronderstelt dat de wijze waarop mensen zich gedragen ten opzichte van een bepaald object in overeenstemming is met hun houding ten aanzien van dat object. Piw'ers met een positieve houding ten aanzien van resocialisatie zullen gedetineerden dus mogelijk meer ondersteunen, aanmoedigen en positiever bejegenen.

Ten slotte is de getalsverhouding tussen piw'ers en gedetineerden gerelateerd aan de wijze waarop gedetineerden zich bejegenend voelen in detentie. Op afdelingen met een hogere piw'er-gedetineerde verhouding ervaren gedetineerden meer rechtvaardigheid, respect en humaniteit en beoordelen ze hun omgang met piw'ers positiever. Een verklaring voor deze bevinding kan zijn dat wanneer er in verhouding meer piw'ers werkzaam zijn op een afdeling, piw'ers meer mogelijkheden hebben om

contacten te onderhouden met gedetineerden, wat vervolgens kan leiden tot een betere verstandhouding en meer ervaren procedurele rechtvaardigheid onder gedetineerden. Deze gedachtegang is in overeenstemming met eerder onderzoek dat laat zien dat de frequentie en de duur van contact gerelateerd is aan de ervaren relatie kwaliteit. Ook is dit in lijn met de visie van Nederlandse piw'ers, die in een bijeenkomst van DJI over de werkdruk in het gevangeniswezen hebben aangegeven dat het te kort aan personeel de werkdruk vergroot en dat dit hun relaties met gedetineerden negatief beïnvloedt.

In hoofdstuk 3 wordt gekeken naar het verband tussen gevangenisarchitectuur en de omgang tussen piw'ers en gedetineerden. Inzichten vanuit de omgevingspsychologie veronderstellen dat de architectuur van een gebouw van invloed is op het gedrag en de ervaringen van mensen, en meer specifiek, op de mate van sociale interactie tussen mensen. Daarom is in hoofdstuk 3 onderzocht in hoeverre het architectonisch ontwerp van een PI (koepel, radiaal, vleugel, atrium, hoogbouw of campus model; zie Figuur 3.1 in hoofdstuk 3) en verschillende specifieke gevangenisontwerp kenmerken (inrichtingsgrootte, afdelingsgrootte, bouwjaar, zichtlijnen en aandeel van meerpersoonscellen) gerelateerd zijn aan de manier waarop gedetineerden hun omgang met piw'ers ervaren.

De analyses laten zien dat gevangenisarchitectuur van invloed is op de wijze waarop piw'ers en gedetineerden met elkaar omgaan. Gedetineerden in koepel modellen beoordelen hun relaties met piw'ers minder positief dan gedetineerden in de andere architectonische modellen. Gedetineerden in radiale, vleugel, atrium en hoogbouw modellen hebben in toenemende mate een positief oordeel over de omgang met piw'ers, en gedetineerden in campus modellen zijn het meest positief. Daarnaast laten de resultaten zien dat gedetineerden in radiale modellen negatiever oordelen over hun relaties met piw'ers dan gedetineerden in campus modellen. De bevindingen zijn grotendeels in overeenstemming met onze hypothesen. In architectonische modellen gebaseerd op penologische filosofieën die contacten tussen gevangenispersoneel en gedetineerden ontmoedigen (zoals koepel en radiale modellen) ervaren gedetineerden inderdaad hun omgang met piw'ers het meest negatief, terwijl in architectonische modellen gebaseerd op penologische filosofieën die de omgang tussen gevangenispersoneel en gedetineerden bevorderen (zoals campus en hoogbouw modellen) gedetineerden juist het meest positief oordelen over hun relaties met piw'ers.

Daarnaast zijn twee specifieke gevangenisontwerp kenmerken gerelateerd aan de omgang tussen piw'ers en gedetineerden. Allereerst zijn gedetineerden die verblijven op oudere afdelingen minder positief over hun omgang met piw'ers. Ten tweede oordelen gedetineerden die op afdelingen met een hoog percentage meerpersoonscellen verblijven negatiever over hun relaties tussen piw'ers. Deze laatste bevinding is in lijn met eerder Nederlands onderzoek dat laat zien dat meerpersoonscellen

samenhangen met meer afstandelijke en minder frequente contacten tussen piw'ers en gedetineerden. Een mogelijke verklaring voor de bevinding zou kunnen zijn dat piw'ers die werkzaam zijn op afdelingen met veel meerpersoonscellen minder tijd hebben om contacten te onderhouden met gedetineerden. Een andere mogelijke verklaring is dat meerpersoonscellen het wij versus zij gevoel tussen piw'ers en gedetineerden versterken.

Gevolgen van een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden

Hoofdstuk 4 en 5 kijken naar mogelijke gevolgen van procedurele rechtvaardigheid in detentie. In hoofdstuk 4 wordt het verband tussen procedurele rechtvaardigheid en misdragingen door gedetineerden onderzocht. De procedurele rechtvaardigheidstheorie veronderstelt dat een oneerlijke en inhumane bejegening van gedetineerden door gevangenisautoriteiten resulteert in weerstand en misdragingen onder gedetineerden. Het doel in hoofdstuk 4 is daarom allereerst om de longitudinale relatie tussen de door gedetineerden ervaren procedurele rechtvaardigheid en hun misdragingen te onderzoeken. Daarnaast wordt, in een poging om meer zicht te krijgen op waarom procedurele onrechtvaardigheid mogelijk tot misdragingen leidt, de medierende rol van boosheid in deze relatie getest. De relatie tussen procedurele rechtvaardigheid, boosheid en misdragingen is onderzocht voor zowel door gedetineerden gerapporteerde misdragingen als voor geregistreerde disciplinaire rapporten.

De analyses laten zien dat de wijze waarop gedetineerden worden bejegend in detentie van invloed is op hun gedrag. Gedetineerden die zich procedureel rechtvaardig bejegend voelen op T1 rapporteren minder misdragingen op T2 en hebben ook minder vaak een disciplinair rapport gekregen op T2. De resultaten zijn in lijn met de procedurele rechtvaardigheidstheorie en met eerder onderzoek. Opvallend is dat er geen bewijs is gevonden voor het omgekeerde effect: Gedetineerden die zich misdragen op T1 vinden niet dat ze minder rechtvaardig en respectvol worden behandeld op T2. Misdragende en gehoorzame gedetineerden voelen zich dus niet verschillend bejegend in detentie. Dit wijst op een professionele werkwijze van het Nederlandse gevangenispersoneel; ze lijken gedetineerden in dit verband onpartijdig en consistent te bejegenen.

Daarnaast laten de resultaten zien dat boosheid het verband tussen procedurele rechtvaardigheid en misdragingen medieert. Gedetineerden die zich procedureel onrechtvaardig bejegend voelen in detentie op T1 hebben een grotere kans om gevoelens van boosheid te ervaren over hun behandeling op T1, en hebben vervolgens een grotere kans om de regels in detentie te overtreden op T2. Dit effect is zowel voor zelfgerapporteerde als geregistreerde misdragingen gevonden. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de equity theorie en general strain theorie, die beide

veronderstellen dat ervaren onrechtvaardigheid leidt tot weerstand en crimineel gedrag via negatieve emoties zoals boosheid en woede. Beide theorieën hebben echter een iets andere focus dan de procedurele rechtvaardigheidstheorie. De bevindingen in hoofdstuk 4 suggereren dat emoties, en met name boosheid, ook een rol zouden moeten spelen in de procedurele rechtvaardigheidstheorie.

In hoofdstuk 5 is gekeken naar het effect van procedurele rechtvaardigheid op het psychisch welzijn van gedetineerden. Door de procedurele rechtvaardigheidstheorie uit te breiden, zou verondersteld kunnen worden dat een rechtvaardige en humane bejegening niet alleen van invloed is op het externaliserende gedrag van gedetineerden maar ook op het internaliserende gedrag. Het doel in hoofdstuk 5 is allereerst om de longitudinale relatie tussen de door gedetineerden ervaren procedurele rechtvaardigheid en hun psychische problemen te onderzoeken. Daarnaast, in een poging te exploreren welke gedetineerden met name vatbaar zijn voor de negatieve effecten van een onrechtvaardige bejegening, wordt de modererende rol van copingstijl in het effect van procedurele rechtvaardigheid op psychische problematiek onderzocht. Er is hierbij gekeken naar drie copingstijlen, ofwel naar drie manieren waarop mensen kunnen omgaan met problemen en moeilijke situaties: probleemgerichte coping (waarbij het probleem of de situatie die de stress veroorzaakt wordt aangepakt), emotiegerichte coping (waarbij de emoties die gepaard gaan met het probleem worden gereguleerd) en vermijdingsgerichte coping (waarbij het probleem of de moeilijke situatie wordt vermeden of ontvlucht).

De analyses laten een longitudinaal effect van procedurele rechtvaardigheid op psychische problemen onder gedetineerden zien. Gedetineerden die zich meer procedureel rechtvaardig bejegend voelen op T1 rapporteren minder psychische problemen op T2. Deze bevinding ondersteunt een uitbreiding van de procedurele rechtvaardigheidstheorie: Een eerlijke en humane bejegening is niet alleen van invloed op de mate waarin gedetineerden de regels in detentie naleven, maar ook op hun psychisch welzijn. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de negatieve gevoelens van boosheid, frustratie, minderwaardigheid en marginalisatie, die een onrechtvaardige behandeling kunnen oproepen, bij sommige mensen leiden tot naar buiten gericht gedrag (zoals agressie, ongehoorzaamheid en middelengebruik), terwijl andere mensen deze negatieve energie op zichzelf richten (bijvoorbeeld depressie, angst en terugtrekken).

De analyses laten geen modererende rol van copingstijl zien in de relatie tussen de door gedetineerden ervaren procedurele rechtvaardigheid en hun psychische problemen. Deze bevinding is tegengesteld aan het stress-coping model dat veronderstelt dat de impact van een stressvolle en moeilijke situatie, zoals een onrechtvaardige behandeling in detentie, afhankelijk is van iemands copingstijl. Een mogelijke verklaring voor het ontbreken van een effect is de wijze waarop copingstijl

is gemeten in dit proefschrift. Gedetineerden zijn eenmalig gevraagd hoe ze in het algemeen omgaan met stressvolle situaties, terwijl er aanwijzingen zijn dat de copingstijl (deels) afhankelijk is van de specifieke situatie. Ten slotte, laten de bevindingen wel een direct effect van copingstijl op psychische problemen zien. Gedetineerden die veel gebruik maken van emotiegerichte of vermijdingsgerichte coping rapporteren meer psychische problemen.

Implicaties voor beleid en praktijk

De resultaten van dit proefschrift hebben verschillende implicaties voor het gevangenisbeleid en de praktijk. Allereerst onderstrepen de bevindingen het belang van een procedureel rechtvaardig detentieklimaat. Dit proefschrift laat zien dat een rechtvaardige en respectvolle bejegening van gedetineerden belangrijk is voor het bereiken en behouden van orde in de PI's en voor het verminderen van psychische problemen onder gedetineerden. Dus een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden "is not only the humane thing to do, it is the effective thing to do". De procedurele rechtvaardigheidsliteratuur stelt dat de volgende elementen essentieel zijn om een procedureel rechtvaardig detentieklimaat te creëren: (a) geef gedetineerden de gelegenheid hun visie te geven voordat beslissingen worden gemaakt door het gevangenispersoneel, (b) gevangenispersoneel moet handelen op basis van de regels en moet deze regels consistent toepassen zonder vooroordelen en (c) gedetineerden moeten met respect en waardigheid worden behandeld door het gevangenispersoneel. In de opleiding van het gevangenispersoneel zouden gevangenisdiensten en directies het personeel kunnen onderwijzen in het belang van een procedureel rechtvaardige bejegening van gedetineerden en de bovengenoemde strategieën om dat te bereiken.

Daarnaast laat dit proefschrift zien dat een aantal omgevingskenmerken in PI's van invloed zijn op de wijze waarop gedetineerden zich voelen bejegend in detentie. Met betrekking tot de samenstelling van de piw'ers, leiden de bevindingen van dit proefschrift tot drie beleidssuggesties. Allereerst zou het waardevol kunnen zijn voor gevangenisdiensten en directies om na te denken over de juiste verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke piw'ers. Zeker op afdelingen waar nu enkel mannen werken, zou het bevorderlijk kunnen zijn om een vrouwelijke piw'er aan het team toe te voegen. Ten tweede zouden gevangenisdiensten en directies in de opleiding van piw'ers het belang van resocialisatie kunnen benadrukken en piw'ers kunnen opleiden in het motiveren van gedetineerden om hun leven te veranderen. De afgelopen jaren is dit ook gedaan in Nederlandse PI's als onderdeel van het programma Modernisering Gevangeniswezen. De resultaten in dit proefschrift laten echter verschillen tussen piw'ers (en afdelingen) zien in de houding ten aanzien van resocialisatie, dus het is belangrijk dat DJI het belang van resocialisatie blijft benadrukken en uitleggen aan haar personeel. Ten slotte moedigen de bevindingen gevangenisdiensten en directies

aan na te denken over de juiste getalsverhouding tussen piw'ers en gedetineerden, aangezien een hogere ratio een procedureel rechtvaardige bejegening ten goede komt. Het lijkt belangrijk dat piw'ers voldoende tijd hebben om contacten te onderhouden met gedetineerden en constructieve en respectvolle relaties op te bouwen. Helaas zijn de recente ontwikkelingen in Nederland in tegengestelde richting. In het Masterplan Gevangeniswezen 2013-2018 doet de Nederlandse overheid verschillende voorstellen om een grote bezuiniging in het gevangeniswezen te realiseren. Eén van de implicaties is een substantiële reductie in gevangenispersoneel. In het licht van de huidige bevindingen lijkt dit een zorgwekkende ontwikkeling, aangezien minder piw'ers een negatief effect kan hebben op de ervaren bejegening door gedetineerden, en uiteindelijk mogelijk ook voor meer misdragingen en psychische problemen onder gedetineerden kan zorgen.

Met betrekking tot gevangenisarchitectuur, suggereren de resultaten van dit proefschrift twee implicaties. Allereerst is de bevinding dat campus en hoogbouw modellen te prefereren zijn boven koepel en radiale modellen wellicht nuttig bij nieuwe gevangenisbouw. In het recente Masterplan heeft de Nederlandse overheid aangekondigd een nieuwe grote PI te gaan bouwen. Voor deze nieuw te bouwen inrichting onderstrepen de bevindingen van dit proefschrift het belang van kleine afdelingen met goede zichtlijnen, zoals het geval is in campus en hoogbouw modellen. Ten tweede lijkt het nuttig om het gebruik van meerpersoonscellen en de schaal waarop dit gebeurt te heroverwegen. Het Nederlandse gevangeniswezen kende een lange traditie van eenpersoonscellen, maar in 2004 zijn meerpersoonscellen ingevoerd en in het recente Masterplan heeft de Nederlandse overheid aangekondigd het aandeel meerpersoonscellen te willen verhogen van 15% naar 50%. In het licht van de bevindingen van dit proefschrift lijkt dit verontrustend. Meerpersoonscellen kunnen contraproductief zijn als het om de omgang tussen piw'ers en gedetineerden gaat, terwijl deze relaties belangrijk zijn voor de beheersbaarheid in PI's.